

# Znajomość i stosowanie gwary poznańskiej wśród mieszkańców Kępna

Na przełomie sierpnia i września 2016 r. grupa studentów gospodarki przestrzennej z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbywała w Kępnie ćwiczenia terenowe. Celem tych zajęć, stanowiących element programu studiów, było poznanie społecznych i gospodarczych uwarunkowań prowadzenia gospodarki przestrzennej w Polsce.

Podczas pobytu w Kępnie studenci odbyli spotkania z pracownikami Urzędu Miasta i Gminy Kępno oraz Starostwa Powiatowego, zwiedzili Muzeum Ziemi Kępińskiej, a w Bibliotece Publicznej wysłuchali prelekcji o Kępnie, wygłoszonej przez **Marianą Lorenza** – prezesa Towarzystwa Miłośników Ziemi Kępińskiej. Gości z Poznania zaskoczył ład przestrzenny w centrum miasta (na rynku i w jego okolicach), kompleksowe podejście do planowania przestrzennego w gminie – uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy oraz ciekawy sposób promocji powiatu, poprzez hasło „Wielkopolski z natury”. Z punktu widzenia przestrzennego studenci zwrócili jednak uwagę na problem komunikacyjny – przebiegającą przez środek Kępna i notorycznie zakorkowaną drogą krajową nr 11.

Poznanie Kępna i ocena jego zagospodarowania przestrzennego były tylko jednym z celów ćwiczeń. Studenci przeprowadzali również własne badania terenowe – ankiety wśród mieszkańców. Dotyczyły one związków kępniaków z Poznaniem i Wrocławiem, dwoma dużymi miastami w Zachodniej Polsce. Powiat kępiński – to najdalej na południe wysunięta część województwa wielkopolskiego, a przynależność do regionu ze stolicą w Poznaniu wynika ze względów historycznych. Według portalu Google-Maps.com odległość z Kępna do Poznania to jednak aż 171 km (przejazd zajmuje 2h 34 min), a do Wrocławia jedynie 78km (1h 07 min). Co ciekawe, z Kępna bliżej niż do Poznania jest nie tylko do Wrocławia, lecz również do innych miast wojewódzkich: Opola, Łodzi i Katowic – odległość od nich wynosi odpowiednio 91 km (1h 26 min), 140 km (1h 32 min) oraz 168 km (2h 26 min).

Stąd też badanie polegało na ocenie różnego rodzaju relacji i powiązań Kępna z Poznaniem i Wrocławiem. Badano m.in. częstotliwość i cele wizyt w tych miastach, a także zdanie na temat województwa, do którego Kępno ich zdaniem powinno należeć. Jedno z pytań dotyczyło znajomości i

stosowania przez mieszkańców Kępna wybranych słów gwary poznańskiej. Fragment wyników ankiety dotyczących tego pytania jest przedmiotem niniejszego artykułu.

Ankiety były przeprowadzane w formie sondy ulicznej, w dniach 29.08-02.09, pomiędzy godziną 9.00 a 17.00, w czterech charakterystycznych miejscach Kępna: na rynku, w okolicy Parku Miejskiego i osiedla 700-lecia, na Dworcu PKS oraz przy Dworcu Głównym PKP. Przy założeniu, że według stanu na 31.12.2015 r. w gminie Kępno mieszkały 24754 osoby, dla zapewnienia tzw. reprezentatywności próby badawczej na poziomie ufności  $\alpha=0,95$  (z błędem maksymalnym 5%), wymagana liczba ankiet do przeprowadzenia wynosiła 378. Łącznie przeprowadzono 409 ankiet, w tym 215 (49,76%) z osobami młodymi w wieku <30 lat, 144 (38,59%) z osobami dorosłymi, w wieku 30-65/67 lat oraz 48 (11,67%) z osobami starszymi, w wieku poprodukcyjnym (pow. 65/67 lat). Odpowiedzi udzieliło 237 kobiet (57,52%) i 175 mężczyzn (42,48%). Nieco zaburzona struktura wiekowa i płciowa respondentów wynikała z czasu przeprowadzania ankiet – godzin roboczych, w których było więcej możliwości ankietowania kobiet (więcej mężczyzn pracowało), a także z faktu, że badania przeprowadzali studenci, którym łatwiej było rozmawiać z osobami młodymi. Ponadto 42 ankiety – za pośrednictwem nauczyciela geografii, **Grzegorza Kwiatka** – wypełnili uczniowie Liceum Ogólnokształcącego nr I im. mjr. Henryka Sucharskiego.

W celu zbadania czy mieszkańcy Kępna znają oraz znają i stosują na co dzień gwary poznańską, wybrano 10 słów i zwrotów uznanych przez autora niniejszego artykułu za powszechnie używane w Poznaniu, czego potwierdzeniem jest również to, że są one objaśniane w trzech wybranych słownikach: Słowniczku gwar Poznania i Wielkopolski pod redakcją Witaszek-Samborskiej i Piotrowicz z 2009 r., a także Podręcznym słowniku gwary poznańskiej [http://regionwielkopolska.pl/kultura-ludowa/gwara/podreczny-slovník-gwary-poznanskiej.html] oraz internetowym Słowniku gwary poznańskiej [http://www.poznan.name/slovník\_gwary\_poznanskiej.htm]. Wybrane słowa i zwroty to: bejmy, klunkry, dynks, pyry, wiara, Gwiazdor, zakłuczyć drzwi, lajsnąć, robić łóżko, śwignąć. Respondenci – do każdego z nich – wskazywali czy ich:

a) nie znają, b) znają, ale nie używają czy też c) znają i używają.

Wyniki ankiet przedstawione są na rycinach i w tabeli. Badanie pokazało, że około 2/3 mieszkańców zna wybrane słowa gwary poznańskiej, spośród których połowa (a więc około 1/3 mieszkańców) używa ich na co dzień.

Odpowiedzi ankietowanych świadczą o zróżnicowanej znajomości gwary poznańskiej w zależności od grup wiekowych oraz poziomu wykształcenia. Wśród ludzi młodych aż 42,8% nie zna słów gwary poznańskiej, w przypadku osób dorosłych jest to 31,7%, wśród ludzi starszych – 25,9%. Największa znajomość gwary poznańskiej ma miejsce wśród ludzi z trzeciej grupy, a więc po 65/67 roku życia, gdzie 74,1% ankietowanych zna słowa gwarowe. Ogółem, około 1/3 mieszkańców Kępna regularnie stosuje słowa gwarowe i odsetek ten (około 30%) jest podobny dla wszystkich badanych grup wiekowych. Wyniki wskazują również, że im wyższe wykształcenie ludzi, tym znajomość gwary poznańskiej wśród mieszkańców Kępna jest większa (choć nie ma to przełożenia na stosowanie słów i zwrotów gwarowych na co dzień).

Analizując poszczególne słowa i zwroty, najczęściej używanym słowem gwary poznańskiej w Kępnie spośród wymienianych w ankiecie są „pyry”. Słowo to jest znane w całej Polsce, jednak stosowane tylko w Wielkopolsce, stąd 56,23% ludzi nie jedzących ziemniaków, a poznańskie „pyrki”, można uznać za wynik znaczący. Wiara z Kępna zakłacza ponadto drzwi i robi rano łóżko, podczas gdy ludzie w kraju zamykają drzwi na klucz i stają lub ścielą łóżko. Najmniej znane i najrzadziej używane słowa gwarowe to: lajsnąć, dynks, bejmy i śwignąć. Wyniki badania pokazują zatem, że mieszkańcy Kępna znają wiele słów gwary poznańskiej. Wpływ słownictwa charakterystycznego w Poznaniu na mowę osób w Kępnie jest zauważalny, choć w powszechnym użyciu są tylko niektóre, najpopularniejsze słowa i zwroty.

**Gwiazdor czy św. Mikołaj: kto przynosi prezenty na Boże Narodzenie w Kępnie?**

Szczególnie interesujące było pytanie o używanie przez kępniaków słowa „Gwiazdor” – postaci przynoszącej prezenty w święta Bożego Narodzenia (na Gwiazdkę). Jest to określenie typowe dla Wielkopolski, w innych częściach kraju osobą przynoszącą prezenty jest najczęściej św.

Mikołaj, choć także – głównie w Polsce południowej i na wchodzie kraju – Dzieciątko, Gwiazdka, Aniołek i Dziadek Mróz. Ciekawą infografikę w tej sprawie (mapy dla całej Polski z zasięgiem występowania postaci przynoszących prezenty) opublikowali twórcy profilu „Kartografia ekstremalna” na profilu portalu społecznościowego Facebook.

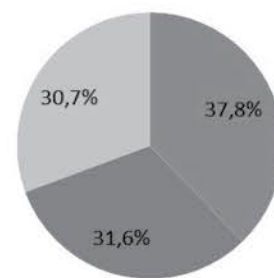
Z racji faktu, że Ziemia Kępińska to obszar, na którym krzyżują się wpływy kulturowe historycznej Wielkopolski, Śląska i a także regionów opolskiego i łódzkiego, trudno byłoby oczekiwać, że we wszystkich domach prezenty przynosi ta sama postać.

Przeprowadzona wśród mieszkańców ankieta potwierdziła sugestię „Kartografii ekstremalnej”. Badanie pozwoliło wykazać, że 41,87% osób zna i używa słowa Gwiazdor, a kolejnych 45,81% zna słowo Gwiazdor, ale go nie stosuje. 12,32% ankietowanych nie zna słowa Gwiazdor. Badanie wykazało zatem, że statystycznie w 2 na 5 kępińskich domach prezenty na święta przynosi Gwiazdor, w 3 na 5 domach jest to św. Mikołaj lub inna postać (zapewne w szczególności popularne na Śląsku Dzieciątko).

**dr inż. Wojciech Dyba**  
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej  
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (wojtekd@amu.edu.pl)

## ZNAJOMOŚĆ GWARY POZNANIA I WIELKOPOLSKI WŚRÓD MIESZKAŃCÓW KĘPNA (NA PODSTAWIE BADANIA ANKIETOWEGO)

### Znajomość słów i zwrotów gwary poznańskiej

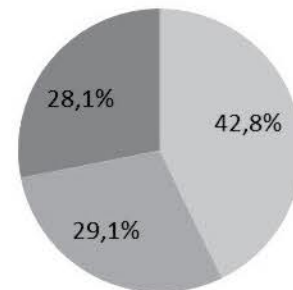


SUMA ODPOWIEDZI  
37,8% ■ nie znam  
31,6% ■ znam, ale nie używam  
30,7% ■ znam i używam

## ZNAJOMOŚĆ GWARY POZNANIA I WIELKOPOLSKI WŚRÓD MIESZKAŃCÓW KĘPNA, W PODZIALE NA GRUPY WIEKOWE – WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO

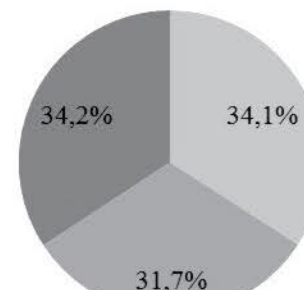
### Młodzi (<30lat)

■ nie znam 42,8% ■ znam, ale nie używam 29,1% ■ znam i używam 28,1%



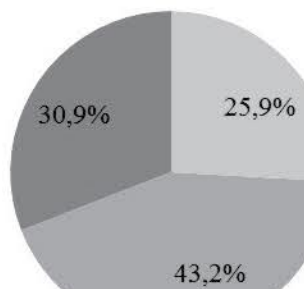
### Dorośli (30-65/67 lat)

■ nie znam 34,1% ■ znam, ale nie używam 31,7% ■ znam i używam 34,2%



### Osoby starsze (pow. 65/67 lat)

■ nie znam 25,9% ■ znam, ale nie używam 43,2% ■ znam i używam 30,9%



## ZNAJOMOŚĆ I STOSOWANIE SŁÓW GWARY POZNANIA I WIELKOPOLSKI W KĘPNIE (WARTOŚCI PROCENTOWE, W KOLEJNOŚCI OD NAJCZĘŚCIEJ UŻYWANYCH) – NA PODSTAWIE BADANIA ANKIETOWEGO

Lp.	Słowo / zwrot	nie znam	znam, ale nie używam	znam i używam
1.	pyry (ziemniaki)	6,11	37,65	56,23
2.	zakłuczyć drzwi (zamknąć na klucz)	16,22	33,66	50,12
3.	wiara (ludzie)	20,49	37,28	42,22
4.	Gwiazdor (postać przynosząca prezenty 24-25 XII)	12,32	45,81	41,87
5.	robić łóżko (ścielić łóżko, ślać)	27,59	30,54	41,87
6.	klunkry (stare rupiecie, graty)	33,50	41,38	25,12
7.	lajsnąć (kupić, sprawić sobie)	57,53	24,69	17,78
8.	dynks (nieokreślone coś, przycisk, guzik w urzędzeniu)	58,37	28,33	13,30
9.	bejmy (pieniądze)	72,91	17,49	9,61
10.	śwignąć (rzucić)	73,09	18,77	8,15